

RIMSKO NASELJAVANJE ANTIČKOG NASELJA FILIPA I RIMSKO OZRAČJE FILIPA U PRVOM STOLJEĆU

Davorin Peterlin

Dr. Davorin Peterlin je doktorirao na Sveučilištu Aberdeen u škotskoj, u Velikoj Britaniji, a sada je profesor Novoga zavjeta na Evangeoskom teološkom fakultetu u Osijeku.

SAŽETAK

Rimsko naseljavanje antičkog naselja Filipi i rimsko ozračje Filipa u prvom stoljeću

Članak obrađuje okolnosti rimskog naseljavanja u Filipima u 1. st. pr. Kr. i njihove posljedice za ovaj grad rimske provincije Makedonije u 1. st. poslije Krista. Pisac pokazuje da su Rimljani zapravo samo dvaput aktivno naseljavali Filipe (42. god. pr. Kr. i 30.-27. god. pr. Kr.). Povijesne okolnosti naseljavanja i socijalna struktura naseljenika upućuje da svrha naseljavanja nije bila svjesna romanizacija dijela rimske provincije, nego rješavanje neposrednih političkih problema.

Unatoč tome, do prve polovice 1. st. po Kristu, vremena što ga obuhvaćaju Djela apostolska i Pavlove poslanice, gradić Filipi je zadržao rimsko ozračje. Razlozi za to uključuju status rimske kolonije, zakonodavstvo, latinski kao službeni jezik, rimske religije, zemljopisni položaj na iznimno važnoj cesti Via Egnatia, kao i činjenicu da su stanovnici Filipa nastavili služiti u rimskoj vojsci. Osim toga, rimski naseljenici su pripadali višim slojevima te imali jak utjecaj na društvo i kulturu.

Uvod

Svaka rasprava o Filipima iz sredine 1. st. morala bi uključiti i pregled njihova nacionalnog sastava čije su različnosti rezultat povijesnih čimbenika kao i zemljopisnog smještaja Filipa. Jedna od najvećih ili najutjecajnijih skupina, a što se uzima

za gotovo kad se govori o prvom stoljeću, bili su rimski naseljenici. Nije li najprirodnije pretpostavljati da su Rimljani nacionalno bili najbrojniji u gradu koji je imao status rimske kolonije?

Ipak, povijesni i arheološki podaci pokazuju da su se Rimljani u većem broju naseljavali jedino u razdoblju između 42. i 27. prije Krista. Koliko je vjerojatno da su i drugi Talijani nastavili imigrirati i nastanjivati se u ovom provincijskom gradu? Je li postojala mogućnost da ih apsorbira domaće stanovništvo? Za koliko od njih možemo očekivati da su bili živi 49. godine kad je Pavao posjetio taj grad?

Drugo zanimljivo pitanje s obzirom na ova razmatranja jest i društveni status Rimljana u vrijeme njihova dolaska u Filipe. Površne izjave koje opisuju rimskog naseljenika u Filipima kao "veterana" ili "kolonista" imaju cilj pojednostaviti sliku o rimskom naseljeniku. Jesu li oni svi bili umirovljeni vojnici? Što su oni bili prije svog vojačenja i jesu li imali mogućnost vratiti se svojim prijašnjim djelatnostima? Ovaj će se članak baviti ovim pitanjima i predložiti odgovore, premda će svi oni biti pokušajne naravi.

Rimska naseljavanja

Veze između Rimljana i Makedonaca postojale su već stoljećima¹ kad su 168. g. pr. Kr. Makedonci poraženi u bici kod Pidne a kada je Makedonija podijeljena na četiri pokrajine. U želji za većom neovisnošću došlo je do pobune 148. g. pr. Kr., nakon koje su Rimljani pripojili Makedoniju kao svoju provinciju.²

Čini se da je u narednom razdoblju utjecaj Rimljana bio neznatan. Neki cezarijanski veterani rimskog podrijetla nastanili su se u Makedoniji, najvjerojatnije u Filipima,³ ali su to bili pojedinačni slučajevi a ne plansko naseljavanje.⁴ Ovi naseljenici nisu značajnije utjecali na grad kao cjelinu, premda se može nagađati da su neki od njih dospjeli u više društvene slojeve u gradu zahvaljujući svom rimskom podrijetlu.

1 1) Klasično djelo o ovom razdoblju je studija u tri sveska *A History of Macedonia* N.G.L. Hammonda (sv. II i III, zajedno s G.T. Griffithom) (Oxford: Clarendon Press, 1972, 1979, 1988).

2 Florus, *Epitome* i, 32,3; usp. M.G. Morgan, "Metellus Macedonicus and the Province Macedonia", *Historia* 18 (1969): 422-446.

3 Caesar, *Civil Wars* 3,4,2.

4 J. C. Mann, *Legionary Recruitment and Veteran Settlement During the Principate* (London: University of London, Institute of Archaeology, Povremena publikacija, br. 7, 1983), 165 n. 23.

Najvažniji rimski pridonos bio je izgradnja Via Egnatie, Egnacijske ceste između Apolonije i Dirhacija (danas Drač) na Jadranskoj obali,⁵ i Soluna.⁶ Svrha ove *via militaris* bila je prebacivanje vojske u opasne istočne krajeve, posebno Moesiju.⁷

Bitka kod Filipa

Rimljani su 42. g. pr. Kr. na silu ušli u život Filipa. U blizini ovog malog grada dogodila se povijesna bitka između Antonija i Oktavijana, trijumvira, te osloboditelja ili republikanaca Bruta i Kasija, Cezarovih ubojica.⁸ Bitka je uključila 22 legije na strani trijumvirata i 17 na suprotnoj strani.⁹ Osloboditelji su imali u svojim redovima mnogo netalijana, *peregrina*, koji su najvjerojatnije bili privučeni u službu mogućnošću da dobiju rimsko državljanstvo nakon razvojačenja. Dvije Brutove legije bile su sačinjene¹⁰ isključivo od ljudi iz Makedonije.

Nakon bitke u Filipima Antonije je raspustio stare cezarijanske veterane¹¹ kao i neke vojnike koje je unovačio između 49. i 43. pr. Kr. a čiji je rok služenja istekao. Za obje skupine raspuštanje je već trebalo biti obavljeno ranije.¹² Nekih 40 000 razvojačenika je opskrbljeno s 25 jutara zemlje u novoosnovanim kolonijama u Italiji.¹³

Druga je skupina otpuštenih veterana dobila zemlju u Filipima i obližnjim selima. Zna se da je neki Seks(tus) Volcasio, veteran xxviii legije koja se borila na strani trijumvirata,¹⁴ bio ovdje nastanjen.¹⁵ Stare pretorijanske kohorte, sada upotpunjene no-

5 Usp. N. G. L. Hammond, "The Western part of the Via Egnatia", *Journal of Roman Studies* 64 (1974), 185f.

6 Strabo, *Geography* 7,7,4.

7 Firmin O'Sullivan, *The Egnatian Way* (Devon: Newton Abbot, 1972), 21-24.

8 Appian, *Civil Wars*, knjiga III; o sažetku bitke usp. Lawrence J. F. Keppie, *The Making of the Roman Army (From Republic to Empire)* (London: Batsford, 1984), str. 119-122.

9 Keppie, *Roman Army*, 119. O'Sullivan, *Egnatian Way*, citira nešto drugačije podatke na str. 160. i 163.

10 Appian, *Civil Wars*, 3,78. O'Sullivan, *Egnatian Way*, 158, citira da je Brut unovačio četiri legije u Makedoniji.

11 Veterani su bili rezervisti koji su tvorili jedinice različite od regularne vojske. Veterani su samo teorijski imali različite dužnosti od drugih regrutiranih vojnika, ali je u praksi bilo malo razlike. Usp. Lawrence J. F. Keppie, "Vexilla Veteranorum", *Papers of the British School at Rome* 41 (1973):8-17.

12 U kasnoj Republici služba je trajala vjerojatno šest godina. Kasnije, 14.g. prije Krista August ju je produžio na 16 godina a 5.g. poslije Krista na 20 godina iako je ponekad vojnike zadržao i dulje. Cf. Keppie, "Vexilla", 8.

13 Keppie, *Roman Army*, 122.

14 Ibid, 119.

15 Ibid, 121; *L'Année épigraphique*, 1924, 55.

vim vojnicima, također su ostavile nekoliko svojih veterana u Filipima.¹⁶ Na kraju, jedan manji dio razvojačenika¹⁷ htio je nastaviti vojnu službu i bio je priključen pretorijanskim kohortama.

U ranijim vremenima, pogotovu u 2. st. pr. Kr., vojna je služba bila obvezatna i vojnici su bili "vojnici-seljaci".¹⁸ Novačenje seljaka trajalo je do 107. g. pr. Kr. a poslije je uvedeno dobrovoljačko novačenje, što će dovesti do promjene od "vojnika-seljaka" do profesionalnog vojnika i od talijanskog do provincijskog vojnika.¹⁹ U Cezarovo vrijeme većina je talijanskih dragovoljaca još uvijek dolazila iz redova slobodnog ali siromašnog pučanstva. Nakon razvojačenja oni nisu imali zemlju na koju bi se vratili niti su imali za vrijeme vojne službe mogućnosti i vremena da se osposobe za neki zanat kojim bi se bavili nakon završetka vojne službe.

Upravo su stoga razvojačenici između 70. g. i 1. g. pr. Kr. zahitjivali dodjelu zemljišta. Ovome se moglo relativno lako izaći u susret jer je zemlja bila relativno dostupna i jeftina. Novac za mirovinu čini se da nije postojao.²⁰

Antonijevom naredbom, Filipi su nakon bitke kod Filipa nazvani Colonia Victrix Philippensium kao spomen na pobjedu i dobili status kolonije. Točan slijed događaja te na koji način je došlo do kolonijalnog statusa nije moguće utvrditi apsolutnom sigurnošću. Procedura je najvjerojatnije počinjala *lustrumom*, očišćenjem stanovnika prinošenjem žrtava. Uslijedio bi popis stanovnika. Načinio bi se detaljan zemljovid s naznakama o podjeli zemljišta u koloniji (*forma*), zakonik kolonije (*lex colonica*) bio bi postavljen u forumu a pregledni instrument koji se upotrebljavao u prijašnjim raspodjelama (*groma*) bio bi uklonjen.

Djelatnost koja je označavala dan utemeljenja bila je zaoravanje brazde uokolo grada.²¹ Osoba koja bi to najvjerojatnije učini-

16 Keppie, *Roman Army*, 121. Njegova tvrdnja oslanja se na nađen Augustov sestercij koji navodno upućuje na pretorijansko naseljavanje iz 41. g. prije Krista. Mann, *Recruitment*, s druge strane datira pretorijansko naseljavanje "vjerojatno ubrzo nakon 27. g. prije Krista". (9).

17 Ibid, 145.

18 W. E. Heitland, *Agricola* (Cambridge: At the University Press, 1921):152.

19 Keppie, *Roman Army*, 180, daje brojku od preko 65 % Talijana u rimskoj vojsci između Augusta i Kaligule, 48% između vremena Klaudija i Nerona i za vrijeme Flavijana 21%.

20 Mann, *Recruitment*, 7. Usp. isto i Heitland, *Agricola*, 177f.

21 Arthur M. Eckstein, "The Foundation Day of Roman Coloniae," *California Studies in Classical Antiquity* 12 (1979):85-97 tvrdi da se oranje obavljalo odmah nakon zauzimanja područja i prinošenja žrtava.

la u Filipima bila je Antonijev legat Pakije Ruf.²² Stoga se ovaj dan slavio kao dan utemeljenja kolonije.

Među privilegijama koje su prenesene na grad bio je tako-zvani *ius italicum* koji je dopuštao građanima privatno vlasništvo (*usu capio*), da ga kupuju (*mancipatio*), i da ga prenose (*in iure cessio*). Građani su također imali i mogućnost građanskog parničenja (*vindicatio*). Grad je također imao pravo na slobodni ustav (*libertas*). Iznad svega je značajno da su bili oslobođeni plaćanja carinskog i zemljišnog poreza Rimu (*immunitas*).²³

Bitka kod Akcija

30.g. prije Krista prijašnji saveznici Antonije i Oktavijan borili su se kod Akcija. Nakon Oktavijanove pobjede Antonijevi veterani nastanili su nekoliko mjesta u provinciji, a među njima i Filipe. Premda su bili Rimljani, nije im bilo dopušteno da izaberu Italiju za naseljavanje zato što su se borili na pobijeđenoj strani.

U isto vrijeme Oktavijanovi legionari postali su veoma glasni zahtijevajući razvojačenje koje im je bilo ranije obećano. Budući da je naseljavanje u provincijama Rimljanima bilo manje poželjno nego u Italiji, Oktavijan se suočio s problemom jer u Italiji nije imao mnogo posjeda. Kako bi stišao nezadovoljstvo vojnika veterana, on je kupio nešto zemlje - ali to nije bilo dovoljno. Stoga je lišio zemlje neke Antonijeve simpatizere u Italiji i dao njihovu zemlju svojim veteranima.²⁴ Lišeni zemlje, ovi su Talijani bili nastanjeni u nekoliko mjesta u Makedoniji, tako i u Filipima i obližnjim selima. Ovi su prisilni doseljenici sa sobom doveli i svoje obitelji.

Budući da je ipak poznato da je Oktavijan naselio u Filipima neke od svojih veterana,²⁵ najvjerojatnije ih se može smatrati ljudima koji su bili mobilizirani te su željeli ondje i ostati. Inače se ne može razumjeti zašto oni ne bi željeli ići u Italiju s ostalim veteranima. Činjenica da su primili rimsko državljanstvo ne utječe na ovaj zaključak.

²² W. Elliger, *Paulus in Griechenland* (Stuttgart: Katholisches Bibelwerk, 1978):42.

²³ Marvin Vincent, *Philippians and Philemon* (Edinburgh: T. & T. Clark, 1897): ix-xii; Elliger, *Paulus*, 44.

²⁴ Heitland u *Agricola* komentira da je ovaj "nasilni prijenos zemljišta od njihovih dotadašnjih posjednika na otpuštene vojnike vojske trijumvirata bilo gospodarsko i političko zlo" (176f.).

²⁵ Pierre Ducrey, "The Rock Relies at Philippi", *Archeology* 30 no. 2 (1977):103.

Valja nešto reći i o doseljenicima iz Italije, pogotovu iz Rima. Iz prethodnoga se može steći dojam da su svi talijanski kolonisti bili talijanskog podrijetla. Premda je ovo uglavnom točno, mora se držati na umu da se veliki dio rimskog pučanstva sastojao od ljudi iz provincija. Neki su se od njih nastanili u Rimu i dobili rimsko državljanstvo. Time su stekli pravo na upis u vojsku. Premda su stoga oni praktično dolazili iz Italije, oni su se ustvari vraćali u svoju domovinu ili se selili u neku drugu zemlju. Rimsko državljanstvo, status veterana, lijepi komad zemlje i makar skromna uštedevina iz služenja u rimskoj vojsci, osiguravali su uspon na društvenoj ljestvici.

Nakon ovog vala naseljenika ime grada se promijenilo u *Colonia Iulia Philippensis*. Kad je 27.g. prije Krista Oktavijan dobio titulu Augusta,²⁶ izmijenjeno puno ime kolonije bilo je *Colonia Augusta Iulia Philippenses*.²⁷

Je li to bila namjerna kolonizacija?

U više no na jedan način rimski su naseljenici donijeli rimske običaje. Moda je bila pod utjecajem rimskog načina odijevanja.²⁸ Latinski jezik bio je službeni jezik administracije i naširoko se upotrebljavao. U Filipima iskovani novčići nosili su natpise i znakove s obilježjima rimske kulture, čak je i arhitektura uvelike kopirana. Jednom riječju, grad je uistinu bio "reprodukcija Rima",²⁹ ili "minijatura Rima".³⁰

Usprkos svemu, ostaje nejasno što su Antonije i Oktavijan namjeravali naseljavanjem veterana. Je li im cilj bio namjerna romanizacija barbarske zemlje u namjeri da se domaća kultura približi rimskoj? Ili su pak prepoznali strateško značenje Filipa na važnoj prometnici te željeli uspostaviti rimske vojne utvrde uz nju?

Odgovor na to pitanje je niječan. Veterani su bili nevjerojatan izbor za ovakvu namjeru, bilo da su talijanskog podrijetla ili

²⁶ W. K. Lacey, "Octavian in the Senate, January 27 B.C.", *Journal of Roman Studies* 64 (1974):176-184.

²⁷ Redoslijed riječi i njihov broj u naslovu razlikuje se u ovisnosti s citiranim izvorima. Primjerci kovanih novčića sadrže kraće verzije dok je puniji naslov pronađen u natpisu koji je objavio M. N. Tod u *Annual of the British School at Athens* 23 (1818-9):95 no. 21.

²⁸ James A. Blevins, "Introduction to Philippians", *The Review and Expositor* 77 no. 3 (1980.):312.

²⁹ Ibid.

³⁰ Vincent, *Philippians*, xvii.

da su potjecali iz provincija. Seljaci koji su najvjerojatnije činili većinu veterana bili su slabi kandidati za tu ulogu. Oni su uglavnom živjeli na selu i njihov je utjecaj na središta poput Filipa bio zanemariv. Glede deportiranih Antonijevih pobornika, teško je zamisliti da bi bila povjerena tako visoka odgovornost onima koji su donedavno bili neprijatelji te koji bi se mogli pobuniti. Da je romanizacija bila primarni cilj, izbor bi pao na civile iz talijanskih gradova³¹ koje bi na neki način privukli da idu u Makedoniju.

Strateška lokacija Filipa na veoma važnom putu zasigurno je odigrala važnu ulogu pri Antonijevu i Oktavijanovu izboru ovog naselja. W. Elliger misli da je naseljavanje veterana predstavljalo rješenje tekućih problema kao i ostvarenje dalekosežnih strateških i gospodarskih ciljeva.³² L. Portefaix zamjećuje da su "ovi ljudi i njihove obitelji osigurali stabilnu kolonizaciju i zaštitili interese Imperija".³³ Ovo je svakako istinito ukoliko je naglasak stavljen na njihovu nazočnost, a ne na njihovu svrhu.

Kolonija koja se sastoji od bivših vojnika mora da je zadržala nešto od svog vojničkog duha u svakodnevnom životu. Granica s Tracijom bila je opasno blizu tako da je Rim računao na potporu gradskog stanovništva u slučaju opasnosti. Međutim neosnovano bi bilo trditi da su veterani tamo planski naseljeni da zaštite grad. Uostalom, ne postoji nijedan dokaz o prisutnosti stalne rimske vojske u Filipima, čak i prije 46. g. kada je susjedna neprijateljska Tracija bila anektirana a Makedonija postala *provincia inermis*. Naziv *colonia militaris*,³⁴ koji možda upućuje na naselje rimske vojske, može značiti samo to da su stanovnici bili bivši vojnici rimske vojske. To što se spominju pretorijanci može značiti samo to da su neki od nastanjenih bili veterani koji su služili u pretorijanskim kohortama. Nije bilo neobično da se kolonija sjeća svog vojnog podrijetla.³⁵

U zaključku, možemo se suglasiti da osnivanje kolonije poput Filipa "treba pripisati praktičnoj potrebi tog vremena te prije gospodarskim zahtjevima nego li vojnom planiranju".³⁶

31 Mann, *Recruitment*, 6.

32 Elliger, *Paulus*, 42.

33 Lilian Portefaix, *Sisters Rejoice* (Coniectanea Biblica. New Testament Series 20. Almqvist and Wiksell, 1988):60.

34 W. E. Heitland, "A Great Agricultural Emigration from Italy?" *Journal of Roman Studies* 8 (1918):49.

35 Mann, *Recruitment*, 8.

36 Ibid.

Tko su bili doseljenici?

Malo se može reći sa sigurnošću o onih nekoliko osoba koje su se prije 42.g. prije Krista odlučile doseliti u Filipe. Najvjerojatnije su to bili Rimljani i prijašnji seljaci koji su se odlučili nastaniti u provinciji u kojoj su služili vojni rok.

Neki od doseljenika iz 42.g. prije Krista mogli su također biti poljodjelci koji su najvjerojatnije nastavili obrađivati zemlju u novom području. Ovi su opravdano nazvani "agrarni kolonisti"³⁷ rasijani u selima koja su gravitirala Filipima. Dodatni dokaz socijalnog statusa ovih kolonista daje L. Keppie, koji govori o dvjema vrstama vojnika na kraju bitke u Filipima: profesionalnoj manjini, koja je željela ostati u službi, i "privremenim obveznicima koji su se željeli što prije vratiti građanskom životu".³⁸ Ovi ljudi i njihove obitelji najvjerojatnije su se pomiješale sa starosjedocima seljacima oko Filipa. Da su ipak neki od njih bili Talijani, potvrđuje ime već spomenutog legionara te natpis koji spominje Pisu kao grad njegova podrijetla.

Prijašnji pretorijanči mora da su isto bili Talijani jer su samo njih birali u ove elitne jedinice. Neki su od njih možda i pripadali bogatijem srednjem staležu,³⁹ čime se može objasniti činjenica da su neki od njih mogli kovati svoj novac. Na kraju, i broj veterana koji nisu potjecali iz Italije morao je biti značajan.

Drugi val doseljenika 27.g. pr. Kr. bio je mješovit. Među njima bilo je i razmjerno bogatih pripadnika rimskog društva, a možda i malih zemljoposjednika. Takvi su sigurno željeli obrađivati zemlju koja im je dodijeljena u blizini grada koristeći se radom obližnjih seljana i robova. Vjerojatno je da su spajali poljodjelstvo s drugim izvorima zarade.⁴⁰ Neki su upotrebljavali zemlju kao kapital za druge transakcije. Talijanski imigranti bili su poznati po financijskim i trgovačkim sposobnostima.⁴¹ Utjecaj ovih nevojnika navodi Elligera na zaključak o "doppelte Character von Veteranenkolonie und Buergerkolonie".⁴²

37 Wayne A. Meeks, *The First Urban Christians. The Social World of the Apostle Paul* (New Haven and London: Yale University Press, 1983):217 n. 67.

38 Keppie, *Roman Army*, 146.

39 Ibid, 84.

40 Heitland, *Agricola*, 274.

41 Cicero, *Pro Fonteio*, 11-13: Sallust, *Iugurta*, 21,26,47.

42 Elliger, *Paulus*, 43.

Osim ovih građana naseljavali su se i vojnici. Uz talijanske veterane iz Antonijevih i Oktavijanovih legija naseljavali su se vojnici koji su postali rimski građani tek nakon bitke kod Akcija. Makedonske veterane uglavnom prepoznajemo kao poljodjelce koji su se vratili svojim kućama i zemlji. Ipak, što se tiče nekih talijanskih veterana,

nije vjerojatno da bi takvi ljudi smatrali teški i monotoni manualni posao primjerenom nagradom za muke i opasnosti koje su doživjeli u vojnoj službi. Ako su zadržali svoja imanja, postali su ljudi od značaja u svom kraju.⁴³

Posljedice

Nema dokaza da su se rimski građani nastavili u većem broju naseljavati nakon naseljavanja veterana 27. pr. Kr. Zasi-gurno nije bilo većeg emigriranja talijanskih seljaka u bilo koju provinciju u vrijeme Imperija⁴⁴ Glede vojnika, čini se da su nakon programa nastanjivanja iz 14. pr. Kr., u vrijeme kada su Filipi mogli primiti nešto novih stanovnika, imperatori prestali davati razvojačenim veteranima zemlju,⁴⁵ već su im davali novčanu naknadu koja je 5. poslije Krista bila određena na iznos od 12 000 sestercija.⁴⁶ Nije bilo kolonizacije provincija, a i u Italiji su kolonizacije postale rijetke.⁴⁷

Može se zaključiti da nakon dva naseljavanja veteranima 42. i 27.g. pr. Kr. veći broj razvojačenih ili na neki drugi način odabranih Talijana nije naseljen u Filipima. Teško je procijeniti je li stalan prolaz rimskih vojnika kroz ovaj strateški važan grad utjecao na povećanje rimskog stanovništva. Zamislivo je da su neki Talijani došli u Filipe radi obiteljskih ili poslovnih potreba, ali za to nema izravnih dokaza i takav argument utemeljen na nedostatku podataka nije posebno jak.

Zaključujemo da skupina rimskih doseljenika nije bila homogena. Dolazili su pojedinačno i u skupinama. Dolazili su slobodnom voljom i prisilno. Dolazili su tijekom četrdesetak godina, ali je najveći broj stigao tijekom petnaest godina. Neki su se vratili

43 Heitland, *Agricola*, 274.

44 Heitland, "Agricultural Emigration".

45 Nadoknada se nakon završene službe počela davati u vidu zemljišta za vrijeme Marija u 2. st. pr. Kr. Usp. Mann, *Recruitment*, 1f.

46 Keppie, "Colonisation", 77. Godinu nakon toga osnovan je fond (*aerarium militare*) od kojeg se novac isplaćivao. Usp. Dio 60, 25, 5.

47 Ibid, 77-81.

u svoju domovinu, a drugi su otišli u nove krajeve. Većina ih je imala status rimskog građanina, drugima je to bila uzbudljiva novina, dok su neki stekli rimsko državljanstvo rođenjem. Pored toga, etnički gledano, većina ih je netalijana. Sociološki se mogu podijeliti na seljake, umirovljene profesionalne vojnike, male zemljoposjednike i članove "srednjeg staleža"

Zašto su Filipi zadržali snažan rimski utjecaj?

Prvo i najvažnije, grad je zadržao status rimske kolonije. Sve su privilegije koje su išle uz taj status snažno označavale Filipe za razliku od susjednih gradova i sela.

Drugo, dio odgovora nalazimo u međudodnosu talijanskih doseljenika i mjesnog stanovništva. Talijani su prodrli u sve pore gradskog života. Radi svog statusa i financijskih mogućnosti Talijani su se pridružili bogatijem i utjecajnijem sloju ovog provincijskog središta. Oni su postajali mjesni službenici, trgovci, zemljoposjednici, financijski magnati. Širokom mrežom prijateljstava, poslovnim i suradničkim vezama bili su u mogućnosti utjecati na širu zajednicu. Rimski su elementi bili prepoznatljivi u seoskim sredinama među seoskim stanovništvom. Mora se držati na umu da su i neetnički Rimljani nosili i promovirali rimske utjecaje.

Treće, rimski utjecaj je očevidan, premda ne dramatičan, u području religije. Rimski bogovi uvedeni su u sinkretističko društvo panteona u Filipima. Nekoliko rimskih božanstava stopljeno je sa sličnim helenističkim, tracijskim ili istočnim božanstvima i štovano zajedno s njima. Uz to je cvao tipično rimski kult, kult rimskog Imperatora.

Četvrto, još je jedna strana života u koloniji održavala rimski utjecaj živim. Uz druge rimsko-makedonske kolonije, Filipi su uvelike pridonosili pribavi ljudstva za rimske legije smještene u Moesiji, Maloj Aziji i drugim istočnim krajevima u 1. i 2. stoljeću.⁴⁸ Ustaljena praksa rimskih imperatora i njihovih vojnih predstavnika bila je da se oslone na rimske kolonije u provincijama za svoju godišnju opskrbu ljudstvom. Za stanovnike Filipa bez građanskog statusa pristup vojsci naznačio bi potvrdu njihove

⁴⁸ Mann, *Recruitment*, 52.

lojalnosti ali i siguran put k društvenom probitku stjecanjem rimskog državljanstva po razvojačenju.

Peto, ne može se prenglasiti važnost Egnacijske ceste za ovaj period.⁴⁹ To je jedini razlog zašto je Makedonija bila od veće važnosti za Rim od Ahaje.⁵⁰ Uvelike su ga koristili ne samo trupe već i civili, a među ostalima kuriri lokalnih i provincijskih dužnosnika, rimski službenici i njihovi poslanici. Do 46. godine, kad je cesta bila produljena čak do Bizanta,⁵¹ Neapolis je kao luka Filipa bio najistočnija točka. Via Egnatie omogućila je Filipima vezu s ostalim dijelom civiliziranog svijeta kao i sa središtem Imperija.

Izvornik: Neobjavljeni pismeni rad na engleskom: *Roman Settlements and Roman Flavour of the First Century AD Philippi*.

S engleskog preveo: Tihomir Szabo

SUMMARY

Roman Settlements and Roman Flavour of the First Century AD Philippi.

The article deals with the circumstances of the Roman settlements in Philippi in the first century BC and their consequences for this town in the Roman province of Macedonia in the first century AD. The author shows that there were actually only two Roman settlements (42 BC and 30-27 BC). The historical circumstances of settlements as well as social composition of the settlers show that the settlements were not intended as deliberate romanization of a part of the Roman province of Macedonia, but rather pragmatic remedies for current political problems. In spite of this, by the first half of the first century AD, the time covered by Acts and Paul's letter, Philippi retained a strong Roman flavor because of its status of Roman colony, legislation, Latin as the language of administration, Roman religions, the location on the crucial Egnatian road, and the continuing recruitment in the Roman army. Also, the Roman settlers belonged to the higher strata of society and exercised strong influence on the Philippian culture.

49 Vidi kratki ali opsežan dio o Via Egnatia u Elliger, *Paulus*, 45-47.

50 M. P. Charlesworth, *Trade Routes and Commerce in the Roman Empire* (Boulder, Colorado: Westview Press, 1981):98.

51 Bilo je to procvalo trgovačko središte u vrijeme ranog Imperija sa snažnim pritjecajem trgovaca. Tamo je bila smještena i mala jedinica rimske vojske. (Charlesworth, *Trade Routes*, 118).